

Форноляк В.М., професор кафедри боротьби з тероризмом та захисту учасників кримінального судочинства Національної академії СБУ, кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Практика показує, що учасники АТО, а особливо інваліди досить часто відчувають стійку соціально-психологічну дезадаптивність. Однією із її причин є соціальне нехтування, що призводить до фрустрації особистості, яка проявляється в рольових внутрішньоособистісних конфліктах. Це пов'язано з тим, що у вищевказаних осіб участь в бойових діях починає ідентифікуватись зі страхом смерті, приниженням полону, провиню за те, що залишився живим, а бойовий товариш загинув тощо.

З метою попередження розвитку дезадаптації в учасників АТО, необхідна, поряд із продуманою системою соціального захисту, соціально-психологічна реабілітація. В її основу повинна бути покладена перестройка системи взаємовідносин особистості та її пристосування до інших умов життєдіяльності. Соціально-психологічна допомога та психотерапевтична реабілітація учасників бойових дій повинна розглядатися з точки зору не лише гуманізму, але й попередження певної суспільної небезпеки, від діяльності цієї категорії осіб, в тому числі й для них самих.

Специфічний життєвий досвід, зокрема воїнів-афганців, вказує на відповідний вплив на формування їх світогляду, структуру мотивів, ієрархію цінностей. На війні домінує мотив, зумовлений загрозою життю, котрий в мирний час не є ведучим, тобто, повертаючись до мирного життя, вони постають перед необхідністю пристосування цих структур до нових умов. Наступає процес реадптації, який повинен «поєднати» соціальні умови та новий життєвий досвід, набутий на війні. Масштаби і характер ре адаптаційного процесу напряму залежать від інтенсивності і тривалості екстремального впливу, об'єму професійного та соціального досвіду мирного життя й мотивів його життєдіяльності.

Досить часто процес реадaptaції виражається в переживанні особами, які брали участь в бойових діях (особливо інвалідами) кризової ситуації, що породжує дефіцит смислу в подальшому житті. Варто зазначити, що зміна чи втрата цього смислу торкаються глобальних особистісних утворень: структури мотиваційної діяльності, самосвідомості, самооцінки та ієрархії цінностей. Реальна конкретна допомога психолога особам, які брали участь в антитерористичній операції – це психотерапевтична робота з переживаннями в кризовий період.

Для багатьох учасників військових дій залишається нереалізованою потреба в співпереживанні, емпатійному спілкуванні. Ще в 70-х роках минулого століття американські психотерапевти (Д.Сміт, К.Скерфілд, Е.Парсон) організували «гар»-групи спілкування ветеранів із організації «В'єтнамські ветерани проти війни» з метою надання допомоги в подоланні психологічних наслідків війни та переосмислення воєнного досвіду. Довірча атмосфера, взаємна емоційна підтримка, неформальний характер груп сприяли успішній психологічній допомозі ветеранам. На думку вказаних спеціалістів, ефективність групової психотерапії з учасниками воєнних дій забезпечується трьома чинниками: розвитком позитивних взаємовідносин між інструктором та учасниками тренінгу, вільним висловлюванням почуттів, можливістю більш детального аналізу психологічних проблем.

На нашу думку, для корекції посттравматичних стресових розладів та успішної реадaptaції необхідна відповідна соціально-психологічна реабілітація, що передбачає більш широкий спектр реабілітаційних заходів в різних сферах життєдіяльності (побутовій, трудовій, освітній тощо).

Серед основних напрямів соціально-психологічної реабілітації варто виділити, в першу чергу, допомогу сім'ям учасників АТО, так як практика показує, що фактор сімейного благополуччя має позитивну кореляцію з успішністю соціально-психологічної реабілітації в цілому. Робота із сім'ями учасників антитерористичної операції повинна ґрунтуватися на наступних принципах:

- інформування сім'ї щодо можливих психологічних наслідків війни;

- дослідження причин стресів, непорозумінь, конфліктів в сім'ї, аналіз поведінки певних членів сім'ї;
- поєднання психологічної допомоги із соціальною підтримкою сім'ї (в т.ч. зі сторони сусідів, колег по роботі, сімей інших учасників);
- повага до інтимних сторін життя сім'ї, переживань стресових життєвих обставин.

Психологічна допомога сім'ям учасників АТО повинна ґрунтуватися на вирішенні наступних проблем:

- формування в учасника АТО бажання розповісти про свій військовий досвід, події, в яких він брав участь;
- подолання психологічної дистанції між учасником АТО та його дітьми, рідними, покращення взаємовідносин між подружжям;
- психологічна допомога дружинам, формування в сім'ї взаємної підтримки;
- подолання в учасника ідентифікації з образом «пацієнта» в родині, стану депресії, емоційної та соціальної відчуженості, неадекватних реакцій, випадків насилля в сім'ї, зловживання алкоголем і наркотиками, прагнення до тривалої відсутності з рідними тощо.

Іншим напрямом соціально-психологічної підтримки учасників АТО має бути організація спільного культурного простору їх життєдіяльності, яка б передбачала: пошук нового смислу життя, подолання духовної кризи, розширення своєї Я-концепції, підтримка патріотичних почуттів та настроїв. Реалізувати цей напрямок можливо завдяки створенню відповідних організацій, об'єднань та клубів для учасників АТО, де вони могли б спілкуватися зі своїми бойовими товаришами, соціальну допомогу у вигляді працевлаштування, певних пільг, компенсацій, а також психологічну допомогу у вигляді спеціально-організованого спілкування (тренінгів спілкування, рольових ігор, тренінгів психо- та соціограми тощо.

Варто, також виділити ще один напрямок в організації індивідуальних реабілітаційних заходів, котрий передбачає:

- організацію спеціального мікросередовища для спілкування учасників АТО (це особливо важливо на початковій стадії реабілітації, коли відбувається різкий перехід від «війни

до миру», коли учасники іще не мають необхідних психологічних навичок);

– індивідуальна та групова психотерапевтична робота з учасниками АТО з метою корекції психологічної дисгармонії шляхом розв'язання внутрішньо особистісних конфліктів та формування ресурсів для творчої взаємодії з оточуючим середовищем;

– організація та проведення спеціальної психологічної роботи з сім'ями учасників АТО (батьками, дружинами, дітьми) у формі тренінгів, рольових ігор;

– формування позитивного образу (статусу) ветерана АТО через започаткування власного друкованого органу (газети, журналу), а також телевізійних передач, присвячених проблемам та образу життя ветеранів.

Духневич В.М., в.о. завідувача лабораторії психології політико-правових відносин Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник;

Ларкіна І.В., молодший науковий співробітник лабораторії психології політико-правових відносин Інституту соціальної та політичної психології НАПН України

ПРО НАПРЯМИ РОЗРОБОК НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ЗАСАД ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ СИТУАЦІЇ НА СХОДІ КРАЇНИ

Соціально-політична ситуація в країні, яка склалася в результаті воєнних дій на сході країни та анексії Криму, супроводжується трансформацією цінностей, соціальних норм, змінами соціальних уявлень, породжує різноманіття стосунків, ставлень та відповідно паттернів мислення, спілкування та поведінки, що знаходить свій вияв в різних оцінках ситуації в країні громадянами та учасниками АТО. Наразі можна говорити